

индустриализации. Именно эти направления становятся приоритетными в архивных учреждениях. Архивные материалы Единого государственного архивного фонда УССР служат интересам социалистического строительства. Усиливается внимание к организации массовой пропаганды культа личности и коммунистического строительства. Начинается упадок краеведческих исследований, сворачивание исторического краеведения.

Ключевые слова: архивы, Киевщина, реформы, историческое краеведение, архивные документы, сеть архивных учреждений.

Annotation

The article highlights the role of Kyiv's archival institutions in the formation and development of local history in the context of nationwide events of 1917 - 1930-s. An archive building process is analyzed. It is studied that the archive building in Kyiv region began in 1917 only on a theoretical level. Very difficult political situation at that time did not allow to realize the "national character" archival reform developed by A. Hrushevsky, V. Modzalevsky and other scientists, which would promote the development of local history. In 20-s of XX century was incarnated the principle of centralization of archives in Ukrainian archival science by Soviet Governance. An archive reform was carried out exactly in this period; the regulatory and legal framework of archive sector activity was accepted, the Unified State archives was formed and this concept was fixed in the Constitution; the theoretical and methodological basis of accounting, description, storage of archival documents and the use of archived data were developed; the archival periodicals were based and various forms of archival education were tested.

The archive database gathered in these years contributed to the further evolution of the local history research. At the end of 1920 - beginning of 1930-s, under the instruction of the Party, new areas of archival research were emphasized - identification and concentration of archival material on the history of the October Revolution, the Civil War, collectivization, industrialization. Just these areas are a priority in the archival institutions. The archival materials of the Unified State Archival Fund of the USSR serve the interests of socialist construction. There is a growing attention to the organization of mass propaganda of the personality cult and communist construction. Starts absolute decline of local lore research, minimize local history.

Keywords: archives, Kyiv region, reform, local history, archival documents, network of archival institutions.

УДК 94: [378.6:37](477)(092)

**Олена Марчук
(Київ)**

ЗАКОН ПРО ШКОЛУ (1959 Р.): ОБСТАВИНИ ЙОГО ПРИЙНЯТТЯ

У статті визначено етапи здійснення освітньої реформи загальноосвітньої школи 1958 року в Українській РСР, розкрито особливості прийняття Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР» в період перебування при владі М.С. Хрущова; представлено процес підготовки,

обговорення та втілення Закону в життя; висвітлені протиріччя у виборі мови навчання батьками та політику партійного керівництва з цього питання; зроблений аналіз сильних сторін та недоліків реформи, її протиріччя та вплив на подальший розвиток освіти; висвітлено суперечності реформи, з якими не могла миритися тогочасна інтелігенція.

Ключові слова: *освіта, закон, реформа, вчителі, період хрущовської «відлиги», історичні умови, структурна перебудова.*

На принципах, визначених у Законі України «Про загальну середню освіту», виникає необхідність якісних змін у галузі освіти, обґрунтування мети, змісту, методів навчання і виховання, які сприяли б формуванню соціально активної особистості. Зміна ідеології освіти і, відповідно, її мети щодо розвитку особистості учня ставить перед суспільством проблему історико-педагогічного дослідження розвитку української школи. Аналіз тенденцій розвитку системи освіти України в другій половині ХХ століття створює передумови для вдосконалення змісту освіти на сучасному етапі розвитку, саме тому актуально досліджувати дане питання в наш час.

Метою статті є розкриття обставин й особливостей прийняття Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти.

Досягнення цієї мети вимагає постановки та вирішення таких основних завдань: проаналізувати джерельну базу та стан наукової розробки історії реформування системи освіти в період хрущовської «відлиги»; з'ясувати суть політичних та соціальних змін в тогочасному суспільстві та їх вплив на розвиток навчальних закладів республіки; розкрити особливості обговорення та процес втілення в життя Закону про школу; висвітлити політику партійно-радянської влади щодо мови навчання в загальноосвітніх школах; проаналізувати особливості закону, його протиріччя та вплив на подальший розвиток освіти.

В сучасній науковій літературі проблема Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти розкрита достатньо, існує розуміння основних процесів і тенденцій характерних для другої половини ХХ ст. Однак повного висвітлення всього процесу від виникнення необхідності до здійснення реформи в сфері освіти зазначеного періоду не зроблено. Дана проблематика розглядалися дослідниками другої половини ХХ ст. побіжно: або в розвитку народної освіти (А. Бондар [2]), або в контексті проблем русифікації (І. Коляска [7]), або в загальній історії періоду (Д. Боффа [3], А.Слюсаренко [5]). Досить насичена фактичним матеріалом і сучасними поглядами робота Л. Березівської [1] та А. Бондар [2].

Упродовж усього періоду існування СРСР правлячий режим особливу увагу незмінно приділяв освіті, яку розглядав як важливий аспект комуністичної ідеології. Тому не дивно, що, розпочинаючи реформування суспільства, М.С. Хрущов не обминув і освітньої сфери, яка зазнала істотних змін і перетворень. Її намагалися реформувати, щоб змусити ефективніше відповідати завданню модернізації суспільства на соціологічних засадах. Партійні органи все більше підпорядковували систему освіти реалізації власних планів. Нівелювання особистості реалізовувалось через колективістське виховання, діяльність комсомольської та піонерської організацій.

Педагогічні підвалини реформи були започатковані на XIX з'їзді КПРС (1952), який проголосив необхідність запровадження політехнічного навчання в середній школі, а тому починаючи з 1954 р., в УРСР проводився експеримент з виробничого навчання учнів старших класів (8-10) на базі промислових підприємств, колгоспів[2, с.31].

Початок перебудові системи народної освіти в країні поклав XX з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу (лютий 1956 р.), що став могутнім імпульсом «хрущовської відлиги» і став основою для запровадження загального обов'язкового семирічного навчання та створив умови для запровадження 10-річного навчання. У звітній доповіді Центрального Комітету М. С. Хрущов критикував навчальну і виховну роботу загальноосвітньої школи. Він наголошував на тому, що «серйозною хвилюючою нашою школи є певний відрив навчання від життя, недостатня підготовленість тих, які закінчують школу, до практичної діяльності» [12, с. 89]. Також ним була проголошена мета майбутньої реформи – школа має забезпечувати учнів загальною та політехнічною освітою і водночас готувати до практичної діяльності в народному господарстві. Реалізатором урядової освітньої політики було Міністерство освіти УРСР, яке протягом окресленого періоду очолювали Г. П. Пінчук (1949-1957), доктор філософських наук, професор І.К. Білодід (1957-1962) [1, с.241].

Подальші шляхи реформування загальноосвітньої школи на основі поєднання навчання з продуктивною працею, з практикою комуністичного будівництва були визначені у виступі М. С. Хрущова на XIII з'їзді комсомолу, в його записці в президію ЦК КПРС і в тезах Центрального Комітету КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні».

У своїй промові на XIII з'їзді комсомолу в квітні 1958 р. М. С. Хрущов виклав основні принципи завдання щодо подальшого розвитку

загальноосвітньої школи і всієї системи народної освіти в Радянському Союзі. «Радянська школа, - підкреслював М. С. Хрущов, - покликана готувати різносторонньо освічених людей, що добре знають основи наук, і разом з тим здатні до систематичної праці, виховувати у молоді прагнення бути корисними суспільству, брати активну участь у виробництві цінностей, необхідних для суспільства» [11, с.15].

Проголошений на XIII з'їзді ВЛКСМ курс на перебудову народної освіти був покликаний вирішити одне головне завдання – подолати відірваність від життя шкіл та вузів. Це було вже четверте за роки радянської влади велике реформування народної освіти, але водночас, як зазначає італійський історик Д. Боффа, «перша спроба у світі вирішити проблеми, породжені масовою освітою у всіх розітнутих країнах» [3, с. 246]. Для реалізації освітньої реформи були залучені значні кошти та ресурси. У 1960 р. Державний бюджет УРСР виділив на загальноосвітні школи 6 млрд. крб. (1950 р. – лише 3,7 млн. крб.). За цей час у 2 рази збільшилася кількість денних середніх шкіл.

Проект директив XX партійного з'їзду став предметом дискусії на Республіканській нараді завідувачів облвно (3-4 лютого 1956 р.) при Міністерстві освіти УРСР. Учасники наради обговорювали можливі варіанти перетворень в галузі шкільної освіти, а саме: збільшити термін навчання з 10 до 11 років у зв'язку з тим, що запровадження політехнічного навчання спричинило перевантаження учнів; переглянути навчальні плани і програми, збільшити кількість годин на вивчення фізики та хімії; розробити новий статус школи.

Узагальнюючи досвід політехнічного навчання в школах УРСРН відбулася Республіканська наукова конференція (27-28 червня 1956 р.), де було окреслено суть політехнічного навчання, яке в УРСР здійснювалося «шляхом засвоєння учнями знань про наукові основи фізики, хімії, біології, математики, креслення, географії і під час навчально-виробничих екскурсій, практичних занять з учнями 5-7 класів в майстернях та навчально-дослідних ділянках». Міністерство освіти в 1954-1955 рр. як експеримент запровадило в окремих школах виробниче навчання для учнів 8-10 класів на заводах, фабриках, МТС і колгоспах, радгоспах, до яких були прикріплені школи. Експеримент передбачав оволодіння учнями спеціальностей кваліфікованих робітників промисловості чи сільського господарства. У 1955-1956 рр. виробниче навчання було запроваджене в 459 середніх школах із 60 спеціальностей кваліфікованих робітників [13, арк. 23]. У ході експерименту були виявлені суттєві недоліки: перевантаження школярів; недостатня

кваліфікація вчителів з політехнічного навчання; відсутність спеціальних посібників; погане матеріальне забезпечення майстерень. Ці недоліки не були враховані в ході подальшого реформування [1, с. 242].

В подальшому програма перебудови роботи школи була розроблена і викладена в записці М.С. Хрущова в Президію ЦК КПРС «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні». Важливу роль для розвитку радянської школи відіграв XXI з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу, що відбувся в січні 1959 р. На ньому М. С. Хрущов ще раз підкреслив, що для виховання всебічно освіченої людини потрібний органічний, тісний зв'язок школи з життям, з продуктивною працею, що перебудова школи дасть можливість зміцнити цей зв'язок, піднести на вищій ступінь усю народну освіту в країні.

Керуючись рішеннями XX, XXI з'їздів КПРС, ЦК Комуністичної партії України і Рада Міністрів Української РСР накреслили конкретні шляхи перебудови загальноосвітньої школи в республіці. У 17 квітня 1959 р. питання про перебудову школи було поставлене на розгляд п'ятої сесії Верховної Ради УРСР. У відповідності з загальносоюзним Законом про школу сесія прийняла «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР». Прийнятий Закон складався з вступу і чотирьох розділів: «Про середню школу», «Про професійну технічну освіту», «Про середню спеціальну освіту», «Про вищу школу». Українському варіанту Закону притаманні свої особливості. Зокрема, у вступі серед здобутків розвитку освіти в Україні звертається увага й на те, що до революційних подій 1917 р. не було жодної державної школи з українською совою навчання, а на час написання Закону їх налічувалось понад 25 тис., також «було забезпечено навчання дітей рідною мовою» [6, с. 3].

Також у вступі окреслюються причини необхідності перебудови школи відповідно до нової програми дальшого розвитку народного господарства. Головним недоліком школи виділяється «певний відрив навчання від життя, недостатня підготовленість тих, хто закінчує школу, до практичної діяльності». Тому й зміст перебудови народної освіти полягав у «підготовці всебічно освічених людей, які глибоко знають відповідні галузі науки і техніки, спеціалістів для промисловості, сільського господарства і будівництва» [6, с. 5].

Структура і діяльність школи значно перебудовувалися. Замість загальної обов'язкової семирічної освіти вводилася загальна обов'язкова восьмирічна освіта, було визначено типи навчальних закладів, які давали

повну середню освіту. Головним завданням радянської школи стаття 1 Закону визначала «підготовку учнів до життя, суспільно корисної праці, даліше підвищення рівня загальної і політехнічної освіти, підготовку освічених людей, які б добре знали основи наук, виховання молоді в дусі глибокої поваги до принципів соціалістичного суспільства, в дусі ідей комунізму. Провідним началом життя і виховання в середній школі повинен стати тісний зв'язок навчання з працею, з практикою комуністичного будівництва» [6, с. 7].

Освітня реформа наприкінці 50-х рр. ХХ ст. в УРСР не була лише республіканським явищем, а мала всесоюзний характер і поширювалось з Москви. Русифікація республік СРСР через освіту почалася одразу після того, як у червні 1957 р. М.С. Хрущов став на чолі центрального комітету, усунувши від вдали так звану «антипартійну групу»: В. М. Молотов, Г. М. Маленков, Л. М. Каганович. Для поширення русифікації було видано ряд пропагандистських статей, з яких найважливіша з'явилася в органі ЦК КПРС, автором якої був таджицький науковець, директор інституту сходознавства Академії наук СРСР В. Г. Гафуров. В статті робився акцент на невідворотності злиття народів СРСР і російська мова мала бути самим дієвим інструментом для досягнення цієї мети [7, с. 22].

Ухвалення цього Закону дослідники пов'язують з новим витком примусової русифікації а Україні, де заявлялося: «Раді Міністрів УРСР розробити заходи, які б забезпечували всі необхідні умови для вивчення... російської мови... а також української мови в школах з російською або іншою мовою навчання, усіма учнями, батьки яких і самі учні брали цю мову для вивчення» [8, с.127]. На думку професора А. Алексюка, лицемірство й підступність цього формулювання очевидні: російську – обов'язково, а крім неї ще й іншу мову – зауважте, уже не рідну, а «іншу», - до того ж лише за умови, якщо її обрали батьки і 2самі учні» [10, с. 267].

Тези, опубліковані у листопаді 1958 р. ЦК КПРС, містили положення про те, що батьки мають право на вибір мови навчання для своїх дітей. Дане положення трактувалось московським керівництвом як досить демократичне. Таке трактування викликало масове незадоволення інтелігенції республік. В Україні навіть керівництво республіки не підтримало дане положення. Проти такого несправедливого ставлення до корінної мови народу виступали секретар ЦК Компартії України з питань культури й освіти С. Червоненко, член Президії ЦК КПУ і заступник Голови Ради Міністрів УРСР С. Гречуха. Вони вважали, що республікам має надаватися більше права для управління

освітою на місцях і мова республіки має бути обов'язковою для вивчення у всіх школах республіки, в тому числі і російських [5, с. 118].

Під час обговорення на колегії Міністерства порядку прийому учнів до школи за мовою навчання виступив начальник навчально-методичного відділу управління шкіл Б. Мізерницький, який констатував, що в результаті навчання в Україні двома мовами значно зросла кількість російських шкіл (Київ – 30% дітей навчається українською мовою, 70% – російською; Одеса – 10% українською мовою, 90% російською; Луганськ – 7% українською, 93% - російською) [1, с. 261].

На таку «демократизацію» особливо болісно реагувала українська інтелігенція, яка завжди була патріотично налаштована і вбачала в партійних тезах загрозу втрати національної самобутності народу. Відомий педагог-новатор В. Сухомлинський у своєму листі на адресу Хрущова (13 червня 1958 р.) справедливо вказував на недооцінку гуманітарного аспекту освіти, на реальність загрози зниження загального рівня середньої освіти.

В кінці 1962 р. вчитель з Горлівки В. Стус писав до А. Малишка листа, в якому просив допомоги у вирішенні питання вивчення української мови в школах Української РСР. Лист містив такі слова: «Зараз я читаю рідну мову в Горлівці, в російській, звичайно, школі. В Горлівці є кілька українських шкіл, яким животіти зовсім не довго. У нас немає майбутнього. Одна усна заява батьків – і діти не будуть вивчати мову народу, який виростив цих батьків. Як можна ділі ждати? Як можна з усім цим миритись? Зовсім не важко знайти факти найгрубішого шовінізму, найбезсоромнішого національного приниження, проти чого достатньо зброї в ленінському національному арсеналі. Чому ж ми такі байдужі, звідки у нас стільки покори перед долею як фатумом? Прошу – зрозумійте мене як слід. Я хочу тільки добра, чесного добра...» [4].

Новий шкільний закон надавав право батькам вибирати своїм дітям мову навчання. Цей закон в умовах абсолютного домінування у сфері національних відносин концепції зближення і злиття націй ставав своєрідним інструментом національного нівелювання і русифікації українського шкільництва, тому проти нього рішуче виступили представники творчої інтелігенції. 22 грудня 1958 р. у «Правді» було опубліковано лист М. Рильського і М. Бажана, в якому зазначалося: «...єдино правильним розв'язанням питання про вивчення мов у середній школі є рішення (якщо говорити, зокрема, про школи Української РСР) про обов'язкове і рівноправне вивчення і української, і російської мов у всіх школах УРСР». Проте було обрано інший шлях. Тому в 60-х роках в обласних центрах і в

Києві українські школи становили 28%, російські – 72%, в інших містах відповідно – 16% і 84%.

Досліджуючи політичну біографію М.С. Хрущова, історик Р. Медведєв вивчає його ініціативи у сфері освіти. Науковець вважає реформу 1958 р. не дуже вдалою. Головні помилки історик бачить в тому, що М.С. Хрущов недооцінив звичні й територіально близькі для населення денні загальноосвітні середні школи, а також в підміні політехнічного навчання і посиленої виробничої праці учнів примусовою професійною освітою з вкрай обмеженими можливостями вибору професії. Засуджує Р. Медведєв і подальше скорочення навчання в школі з 11 до 10 років [10, с. 161].

Після зміщення в жовтні 1964 р. М. Хрущова шкільна реформа попередніх років була відмінена і лише окремі її фрагменти, як, наприклад, восьмирічна неповна середня освіта, відміна плати за навчання у старших класах (1956), запровадження шкіл-інтернатів (1956) та шкіл подовженого дня (1960), залишалися чинними. З одинадцятирічного терміну навчання в денній загальноосвітній школі з 1966 р. знову повернулися до десятирічки. Тоді ж розпочався перехід до обов'язкової середньої освіти, яка запроваджувалася не тільки через загальноосвітню школу, а й через середню спеціальну освіту та систему професійно-технічного навчання, оновлювалися навчальні програми й підручники. Навчання в початковій школі скорочувалося з чотирьох років до трьох. Усе ширше впроваджувалися факультативні заняття для старшокласників, поглиблене вивчення окремих предметів, кабінетна система навчання, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, де учні здобували початкову професійну підготовку. Посилилася політизація навчально-виховного процесу: з середини 1960-х років вводився спеціальний курс суспільствознавства, з 1972 р. – обов'язкова початкова військова підготовка, з 1975 р. – основи радянської держави і права. Зміцнювалася централізація управління освітою. Зокрема, в 1969 р. новостворене Міністерство освіти СРСР урізало автономію свого українського відповідника, перебравши на себе низку його основних функцій.

Таким чином, помітних результатів ця реформа не мала. Хоча нова система освіти була досить своєчасною і в задумі містила кілька принципово правильних орієнтирів, через низку причин вона не тільки не змогла підняти освіту в країні на вищий щабель, а навіть погіршила освітянські якісні показники. Недоліками реформи вважаємо такі: відсутність комплексної програми реалізації реформи й відповідно підведеної матеріально-технічної та фінансової бази; обов'язкове, без урахування інтересів учнів, проходження

професійного навчання на виробництві за спеціальностями, до яких вони не завжди поверталися після закінчення школи, та труднощі працевлаштування учнів; право вибору батьками мови навчання для дітей, збільшення кількості годин на вивчення російської мови, що спричинило зростання кількості російських шкіл; панування марксистсько-ленінської ідеології в основі навчально-виховного процесу; перевантаження навчальних програм виробничим навчанням, що призвело до зниження загальноосвітньої підготовки учнів; централізація управління освітою, хоч і з певним послабленням командно-адміністративного тиску.

Отже, в статті проаналізовано джерельну базу та стан наукової розробки історії реформування системи освіти в період хрущовської «відлиги»; з'ясовано суть політичних та соціальних змін в тогочасному суспільстві та їх вплив на розвиток навчальних закладів республіки; розкрито особливості обговорення та процес втілення в життя Закону про школу; висвітлено політику партійно-радянської влади щодо мови навчання в загальноосвітніх школах; проаналізовано особливості закону, його протиріччя та вплив на подальший розвиток освіти.

Джерела та література:

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті [Текст]: монографія / Л. Д. Березівська; Ін-т педагогіки АПН України. – К.: [СПД Богданова А.М.], 2008. – 406 с.
2. Бондар А. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917-1967) / Бондар А. – К.: Видавництво Київського університету, 1968. – 227 с.
3. Боффа Д. История Советского Союза. Том II Том 2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. 1941 — 1964 гг. - М.: Международные отношения, 1994. – 628 с.
4. Василь Стус. Лист до А.С. Малишка від 12.12.1962 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nikitanik.livejournal.com/54386.html>
5. Даниленко В., Слюсаренко А. Українська національна школа в XX ст.: Деякі проблеми розвитку та вивчення / В. Даниленко, А. Слюсаренко // III Міжнародний конгрес українців. – 26 – 29 серпня. – Харків, 1996. – 138 с.
6. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. – К.: Рад. шк., 1959. – 26 с.
7. Коляска І. Освіта в Радянській Україні. Дослідження дискримінації і русифікації / Коляска І. – Торонто: PeterMartinAssociation. 1970. – 245 с.
8. Культурне будівництво в Українській РСР(1917-1959 рр.): Зб. документів: У 2 т. – К.: Держполітвидав, 1961. – Т.2. – 504 с.
9. Медведев Р. Н.С.Хрущев. Политическая биография / Р. Медведев. - М.: «Книга», 1990. – 303 с.
10. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні : навчальний посібник / Л. А. Медвідь. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.

11. Хрущов М.С. Виховувати активних і свідомих будівників комуністичного суспільства. – К.: Молодь, 1958. – 96 с.
12. Хрущов М.С. Звітна доповідь ЦК КПРС XX з'їздові партії, Держполітвидав УРСР. – К., 1956. – 106 с.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління. – Ф. Р.-166. – оп. – 15. – спр. 1807.

References

1. Berezivska L. D. Reformuvannya shkilnoi osviti v Ukraini u XX stolitti [Tekst]: monografiya / L. D. Berezivska; In-tpedagogiki APN Ukraini. – K.: [SPDBogdanova A.M.], 2008. – 406 s.
2. Bondar A. Rozvitok suspilnogo vikhovannya v Ukrainiskiy RSR (1917-1967) / Bondar A. – K.: Vidavnistvo Kiivskogo universitetu, 1968. – 227 s.
3. Boffa D. Istoriya Sovetskogo Soyuz. Tom II Tom 2. Ot Otechestvennoy voyny do polozheniya vtoroy mirovoy derzhavy. Stalin i Khrushchev. 1941 — 1964 gg. - M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1994. – 628 s.
4. Vasil Stus. List do A.S. Malishka vid 12.12.1962 [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://nikitanik.livejournal.com/54386.html>
5. Danilenko V., Slyusarenko A. Ukrainaska natsionalna shkola v KhKh st.: Deyaki problemi rozvitku ta vivchennya / V. Danilenko, A. Slyusarenko // III Mizhnarodniy kongres ukraïntsv. – 26 – 29 serpnya. – Kharkiv, 1996. – 138 s.
6. Zakon pro zmitsnennya zv'yazku shkoli z zhittyam i pro podalshiy rozvitok sistemi narodnoi osviti v Ukrainiskiy RSR. – K.: Rad. shk., 1959. – 26 s.
7. Kolyaska I. Osvita v Radyanskiy Ukraini. Doslidzhennya diskriminatsii i rusifikatsii / Kolyaska I. – Toronto: Peter Martin Association. 1970. – 245 s.
8. Kulturne budivnistvo v Ukrainiskiy RSR (1917-1959 rr.): Zb. dokumentiv: U 2 t. – K.: Derzhpolitvidav, 1961. – T.2. – 504 s.
9. Medvedev R. N. S. Khrushchev. Politicheskaya biografiya / R. Medvedev. - M.: «Kniga», 1990. – 303 s.
10. Medvid L. A. Istoriya natsionalnoi osviti i pedagogichnoi dumki v Ukraïni: navchalniy posibnik / L. A. Medvid. – K.: Vikar, 2003. – 335 s.
11. Khrushchov M.S. Vihovuvati aktivnikh i svidomikh budivnikiv komunistichnogo suspilstva. – K.: Molod, 1958. – 96 s.
12. Khrushchov M.S. Zvitna dopovid TsK KPRS KhKh z'їzdovi partii, Derzhpolitvidav URSR. – K., 1956. – 106 s.
13. Tsentralniy derzhavniy arkhiv vishchikh organiv vladi ta upravlinnya. – F. R.-166. – op. – 15. – spr. 1807.

Аннотация

В статье определены этапы осуществления образовательной реформы общеобразовательной школы 1958 года в Украинской ССР, раскрыты особенности принятия Закона "Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в УССР" в период пребывания при власти М.С. Хрущева; представлен процесс подготовки, обсуждения и воплощения Закона в жизнь; освещены противоречия в выборе языка учебы родителями и политику партийного руководства по этому вопросу; сделанный анализ сильных сторон и недостатков реформы, ее

достижения и влияние на дальнейшее развитие образования; отражены противоречия реформы, с которыми не могла мириться тогдашняя интеллигенция.

Ключевые слова: образование, закон, реформа, учителя, период хрущевской «оттепели», исторические условия, структурная перестройка.

Annotation

The features of passing an act are exposed about strengthening of connection of school with life and about further development of the system of folk education in Ukraine in the period of reformation of formation of M.S. By Khrushchev; the process of preparation, discussion and embodiment of Law is presented in life; the lighted up contradictions are in the choice of language of studies; done analysis of strong parties and lacks of reform.

During all period of existence of the USSR ruling mode the special attention unchanging spared to education examined that as an important aspect of communist ideology. To Tom no wonder that, beginning reformation of society, M.S. Khrushchev did not go round an educational sphere that tested substantial changes and transformations. Ways of reformation of general school are on the basis of combination of studies with productive labour, with practice of communist building were certain in the performance of M.S. Khrushchev on XIII convention of komsomol, in his message in the presidium of CC of CPSU and in the theses of Central Committee of CPSU. Proclaimed on XIII convention of VLKSM a course on alteration of folk education was called to decide one main task - to overcome an isolation from life of schools and institutions of higher learning. In April, 17 in 1959 about alteration of school it was set a question for consideration of fifth session of Verkhovna Rada of UKRAINE. Under the all-union Law on school a session passed an act «about strengthening of connection of school with life and about further development of the system of folk education in Ukrainian SSR». Although the new system of education was timely enough and in intention contained a few fundamentally correct reference-points, through the row of reasons she not only was not able to heave up education in a country on the higher stage, and even worsened elucidative quality indexes.

Keywords: education, law, reform, teachers, period of hruschovskoyi «thaw», historical terms, structural alteration.

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІСТИКА

УДК 821.161.2.09 (477)

**Ігор Коляда
(Київ)**

«ТИТАН НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» ТА «ВОРОГ УКРАЇНСТВА»: ДО ІСТОРІЇ ВЗАЄМИН ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША ТА МИХАЙЛА ЮЗЕФОВИЧА

У статті відображено характер взаємин двох грандів українського інтелектуального простору середини ХІХ ст. – Пантелеймона Куліша і Михайла Юзефовича. Спочатку їх пов'язувала щира дружба, активне спілкування, взаємна підтримка, але починаючи з 1870-х рр. М. Юзефович став непримиренним ворогом